

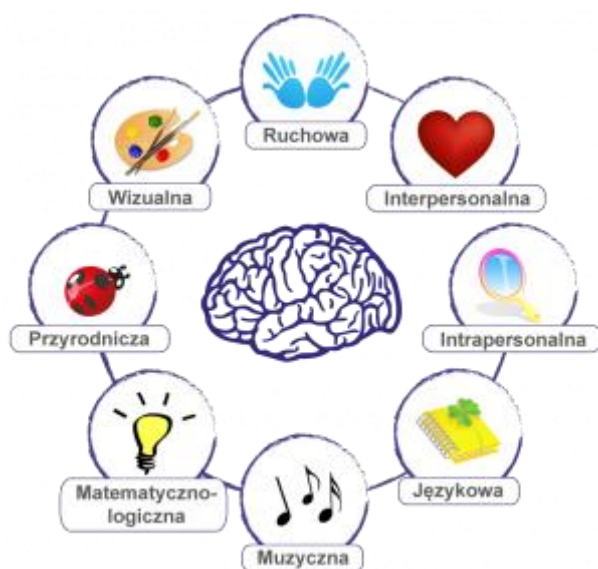
WYBRANE DEFINICJE ZDOLNOŚCI, UZDOLNIEŃ, TALENTU

Zdolność rozumiemy jako określoną cechę człowieka, jego właściwość intelektualną. Jest to cecha pojedyncza, oznaczająca możliwość, potencjał do uzyskiwania realnych osiągnięć w różnych dziedzinach aktywności człowieka. Wyznacza osiągnięcia jednostki, tłumaczy niejednakowe rezultaty w uczeniu się i wykonywaniu zadań. Zdolność to możliwość szybkiego zdobycia umiejętności. Zdolność jest podstawą do rozwoju zainteresowań.

Zdolność jest traktowana jako wewnętrzny zasób, dzięki któremu efektywnie wykonuje się konkretne operacje umysłowe, natomiast **uzdolnienie jako szczególny zestaw właściwości fizycznych, zdolności specjalnych oraz cech osobowości**, który sprzyja osiąganiu sukcesów w danej dziedzinie aktywności.

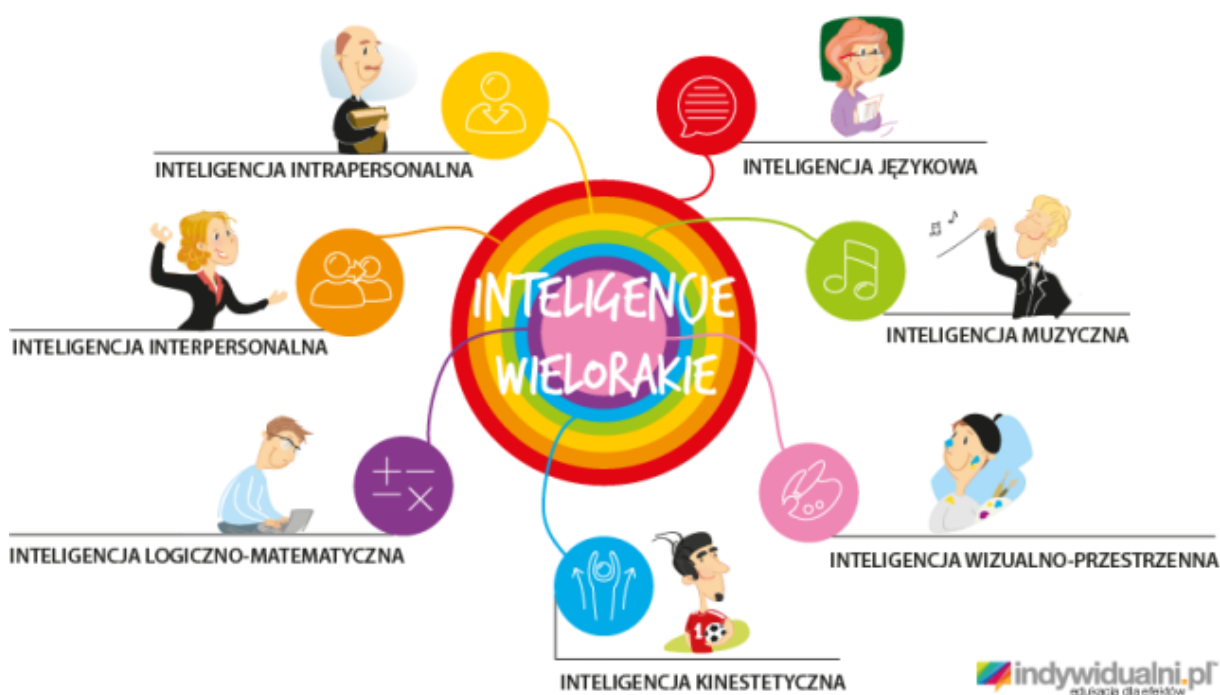
O zdolności mówimy też, gdy stopień sprawności wykonywania czynności jest wyższy od przeciętnej. Zdolność dzielimy na:

- a) ogólną (inteligencja)
- b) specjalne (typy inteligencji):

Najczęściej stosowany jest podział **zdolności na ogólne i specjalne** (za: Czaja- -Chudyba, 2005). Badacze wyróżniają różne rodzaje zdolności specjalnych. Poczynając od ujęć klasycznych, warto zwrócić uwagę na klasyfikację dokonaną przez **B. Hornowskiego** (1986), który wyodrębnił **osiem typów uzdolnień specjalnych**: poznawcze, językowe, literackie, matematyczne, techniczne i wynalazcze, muzyczne, plastyczne i pedagogiczne. Zdolności i uzdolnienia w kontekście różnych talentów człowieka rozpatruje także **G. Lewis** (1998), **który wyróżnia talent**: artystyczny, twórczy, aktorski, muzyczny, matematyczny, przywódczy, sportowy, pisarski, naukowy oraz techniczny. Autor przywołuje także obszary talentu, takie jak: intelektualny, twórczy, naukowy, kierunkowy, społeczny, fizyczny, artystyczny, mechaniczny, estetyczny (Lewis, 1998, s. 37-38). Badacze zainteresowani

problematyką zdolności często powołują się na **klasyfikację wywodzącą się z koncepcji inteligencji wielorakich H. Gardnera (2001; 2002) zaliczanej do modeli zdolności specyficznych** (zob. Czaja-Chudyba, 2005; Karwowski, 2005; Cybis, Drop, Rowiński, Ciecuch, 2013). Zgodnie z tą koncepcją **wyróżnić można następujące typy inteligencji**, które utożsamiane są często ze zdolnościami specjalnymi: inteligencja językowa, logiczno-matematyczna, muzyczna, cielesno-kinestetyczna, przestrzenno-wizualna, inter i intrapersonalna, przyrodnicza (Gardner, 2001; 2002; 2009a). Ciekawą propozycją, którą warto przywołać w kontekście analizy klasyfikacji zdolności, jest też teoria opracowana przez **H. Gardnera (2009b)**, obejmująca **opis pięciu rodzajów umysłów**: dyscyplinarnego, syntetyzującego, kreatywnego, respektującego, etycznego. Autor zaznacza jednak, że każdy z wymienionych umysłów w inny sposób dokonuje operacji rozumowania (Gardner 2009b).

Uzdolnienia to zespół czynników wrodzonych i właściwości psychofizycznych umożliwiających szczególnie sprawne wykonywanie różnorodnych czynności i bardziej skomplikowanych działań.

Termin zdolność ma węższe znaczenie niż termin uzdolnienie. W efekcie tego zakładamy, że **uzdolnienie oznacza zespół zdolności, wiedzy, umiejętności i cech osobowości**.

Umiejętności to jest to wszystko, co potrafisz robić. Umiejętności nabywasz podczas nauki w szkole, w pracy zawodowej, a także w wolnym czasie, podczas realizacji swoich zainteresowań. Zdolności to wszystko to, co potrafisz robić, co łatwo Ci przychodzi, chociaż wcześniej tego nie trenowałeś. Jeżeli ktoś ma wyjątkowe zdolności w jakiejś dziedzinie, to mówi się, że ma do tego talent.

Talent to specyficzny kompleks cech indywidualnych, przejawia się w tych efektach działalności człowieka, które są twórcze. Aby dzieło można było określić terminem "twórcze", musi ono spełniać pewne kryteria. Według kryteriów najbardziej ogólnych, dzieło twórcze konstytuuje kompilacja takich cech, jak: nowość, oryginalność, społeczna użyteczność i generatywność.

Zdaniem Karen Rogers (1996, s. 46), talent różni się od zdolności tym, że:

- jest zawsze zdolnością nadzwyczajną, niepospolitą, bardzo rzadko występującą;
- jest zdolnością twórczą, ujawniającą się w szczególnie wybitnych osiągnięciach w konkretnej dziedzinie.

O talencie możemy zatem mówić w odniesieniu do wybitnych zdolności, spotykanych u niewielu uczniów. O zdolnościach i uzdolnieniach - w odniesieniu do niemal wszystkich uczniów. Warto więc posługiwać się pojęciami „zdolności”, „uzdolnienia” i „talent” z większą ostrożnością, żeby nie straciły one sensu.

1. Uzdolnieni i utalentowani z Raportu Marlanda.

Uzdolnionymi i utalentowanymi nazywamy dzieci, o których mówi się, że dzięki wybitnym zdolnościom są w stanie wykazać się zaawansowanymi dokonaniem. Są to dzieci wykazujące się osiągnięciami i/lub potencjalnymi zdolnościami w jednej lub kilku dziedzinach, takich jak: – ogólne zdolności umysłowe – specyficzne umiejętności w głównych przedmiotach szkolnych – zdolności przywódcze – sztuki plastyczne i wykonawcze – zdolności psychomotoryczne.

2. Pojęcia dotyczące uczniów zdolnych (za J.P. Guilford, P. Torrance):

- *uzdolnienia posiadają dzieci, które przejawiają możliwości zaawansowanych dokonań w dziedzinie umysłowej, twórczej, artystycznej, w zakresie zdolności przywódczych czy poszczególnych przedmiotów nauczania i które w celu pełnego rozwinięcia tych możliwości wymagają usług lub zajęć nie dostarczanych przez standardową szkołę,*
- *twórczość jest istotnym składnikiem uzdolnienia*
- *ten uczeń uznawany jest za zdolnego, który ma wysokie osiągnięcia. Uczeń szczególnie zdolny to ten, który ma możliwość dojść do wybitnych osiągnięć w danej dziedzinie,*
- *zdarzają się także uczniowie uzdolnieni wszechstronnie. Można zatem wyróżnić **uczniów uzdolnionych kierunkowo oraz uczniów uzdolnionych wszechstronnie.***

*Wyróżnić można **zdolności kierunkowe: poznawcze, techniczne, artystyczne, sportowe, twórcze...***

3. Zdolności i uzdolnienia według J.S. Renzulliniego

- *Zdolność i twórczość oraz zaangażowanie zadaniowe to osiowe składniki uzdolnienia.*
- *uzdolnienia: posiadają osoby osiągające uznanie z powodu wyjątkowych osiągnięć i twórczych dokonań. **Posiadają ponadprzeciętne, choć niekoniecznie najwyższe zdolności ogólne, zaangażowanie zadaniowe i twórczość.** Definicję Renzulliniego przyjęło wielu specjalistów, uznali oni,*

że: zdolności ogólne, zdolności twórcze oraz zaangażowanie zadaniowe to podstawa w dobieraniu uczniów do programów kształcenia uzdolnień.

4. O zdolnościach - Jensen Bloom twierdzi, że kluczowym czynnikiem sukcesu jest środowisko stworzone przez rodziców i nauczycieli. Wielu ludzi zdolnych może mieć porównywalne zdolności do osób, które osiągnęły sukcesy, ale brak wsparcia, zachęty, wysokich oczekiwań i doskonałego nauczania sprawiają, że ich zdolności nie mogą być urzeczywistnione. Zmodyfikowane programy dla uczniów zdolnych powinny „wzbudzić ich motywację wewnętrzną i zredukować konflikty między wewnętrznymi potrzebami akceptacji, sukcesu i sensownego uczenia się a zewnętrznymi warunkami klasy szkolnej”.

5. Identyfikacja ucznia zdolnego według Marii Tyszkowej „...o uczniach zdolnych mówimy w odniesieniu do jednostek przejawiających wysoki poziom zdolności ogólnych (inteligencji) lub posiadających określoną zdolność specjalną w sferze działalności umysłowej”.

Rozumienie zdolności według E. Gondzika Uczeń wybitnie zdolny wg E. Gondzika obejmuje poza wysoką inteligencją m.in. możliwości i wyobraźnię twórczą, łatwość uczenia się oraz szerokie zainteresowania, samokrytycyzm, pracowitość.

Zdolności według W. Szewczuka W. Szewczuk wiąże zdolności z całością życia psychicznego, z motywacją osobowościową, z procesami poznawczymi i inteligencją; utożsamia je również z działaniem. Zdolności istnieją tam, gdzie stopień sprawności wykonywania działania jest wyższy od średniego.

Definicja zdolności według J. Reykowskiego Zdolności, zdaniem J. Reykowskiego, są to warunki wewnętrzne, dzięki którym ludzie zaangażowani, a więc o tej samej motywacji i jednakowo przygotowani, opanowują daną działalność niejednakowo szybko, a poziom osiągniętych przez nich rezultatów jest różny. O tych, którzy opanowują określoną działalność lepiej, można powiedzieć, że mają wyższe zdolności w danej dziedzinie.

9. Określenie zdolności według:

S. Gertsmana badacz określa zdolności jako zespół czynników organicznych i związane z nimi funkcjonowanie właściwości psychicznych umożliwiających szczególnie sprawne wykonanie różnorodnych czynności i bardziej skomplikowanych działań.

W. Okonia W. Okoń uważa, że zdolność przejawia się w łatwości, szybkości i niezawodności potwierdzenia i przetwarzania informacji, umiejętności podejmowania decyzji oraz w skutecznym samodzielnym i twórczym działaniu.

C. Nosala C. Nosal utożsamia zdolności z dyspozycjami poznawczymi. Obok zdolności ogólnych wymienia zdolności specjalne. Zdolności ogólne, według autora, to dyspozycje globalne, odnoszące się do umysłu jako całości. Natomiast drugie – lokalne – są układami wyspecjalizowanymi w odbiorze i przetwarzaniu określonego rodzaju bodźców.

Ryszarda Ewy Bernackiej Wieloznaczność zdolności

Zdolności w literaturze psychologicznej pojawiają się w co najmniej czterech ujęciach:

Pierwsze ujęcie dotyczy aspektu poziomu sprawności funkcjonowania jednostek w porównywalnych sytuacjach, bez poszukiwania przyczyny różnic między ludźmi, w tym:

a) zdolność bywa ujmowana jako synonim sprawności i szybkości w działaniu – jeśli np. jedna dziewczynka w odróżnieniu od drugiej szybciej i lepiej buduje zamek z klocków, to o tej pierwszej mogą powiedzieć, że jest bardziej zdolna w tej dziedzinie działalności,

b) zdolność bywa ujmowana jako większa (lepsz) pojemność niektórych procesów poznawczych, np. jeden uczeń zapamiętuje więcej informacji z lekcji niż drugi – w zakresie pamięci ten pierwszy uczeń jest więc bardziej zdolny od drugiego,

c) zdolność bywa kojarzona z wyższą jakością, głębią i rozległością operacji intelektualnych, np. jeden uczeń rozwiązuje szybciej i poprawniej zadanie z matematyki od drugiego.

Drugie ujęcie dotyczy możliwości wykonania czegoś przez jednostkę, w tym:

a) zdolność może być rozumiana jako aktualna (tu i teraz) możliwość wykonania czegoś, np. potrafię narysować drzewo,

b) zdolność może być rozumiana jako potencjalna możliwość nabycia umiejętności, której jednostka jeszcze nie posiada (to ujęcie rozwojowe zdolności), np. dziecko może nauczyć się czytać i pisać, chociaż w wieku 2 lat jeszcze tego nie potrafi,

c) zdolność może być rozumiana jako maksymalny poziom osiągnięć (górn) pułap), do którego może dojść jednostka, dzięki zadatkom wrodzonym w optymalnych warunkach i przy odpowiednim treningu, np. wiele dzieci uczy się w szkole muzycznej pierwszego stopnia, ale ich osiągnięcia są zróżnicowane i tylko niektóre kontynuują naukę w szkole muzycznej wyższego stopnia.

Trzecie ujęcie dotyczy aspektu instrumentalnego, w którym zdolności sprowadza się do względnie trwałych właściwości procesów poznawczych:

a) jest to układ poznawczych właściwości jednostki stanowiących przyczynę niejednakowych rezultatów w uczeniu się i działaniu (kombinacja definicji 1b i 1c) w określonej dziedzinie, np. matematyce czy technice,

b) jest to iloraz inteligencji powyżej przeciętnej. Zgodnie z tym ujęciem zdolny jest uczeń, który ma łatwość przyswajania i wykorzystywania wiedzy w określonej sytuacji

*Czwarte ujęcie ujmuje zdolność jako właściwość złożoną i wielostronnie uwarunkowaną. **W tym ujęciu zdolności są to indywidualne właściwości osobowości człowieka, które zapewniają zróżnicowane osiągnięcia w jakiejś dziedzinie. Inaczej mówiąc, za poziom osiągnięć człowieka są odpowiedzialne nie tylko jego lepsze właściwości procesów poznawczych i intelektualnych, ale też inne cechy osobowości człowieka, jak np. poziom odporności na stres, skłonność do ryzyka, ambicja.***

Uzdolnienie jest to specyficzna konfiguracja zdolności ogólnych i specjalnych, umożliwiająca bardzo dobre wykonanie określonej, ukierunkowanej treściowo działalności

Ludzie różnią się od siebie poziomem uzdolnień specjalnych i w konsekwencji osiągają niejednakowe efekty swojej pracy. Autentyczne uzdolnienia w wielu kierunkach zdarzają się bardzo rzadko.

Najczęściej spotyka się człowieka posiadającego uzdolnienia w jakiejś jednej dziedzinie aktywności. W

związku z powyższym **uzdolnienia precyzujemy jako specjalne, np. uzdolnienia muzyczne, techniczne, aktorskie, kulinarne.** Uczeń osiągający bardzo dobre oceny szkolne ze wszystkich przedmiotów jest więc uczniem zdolnym do uczenia się, a nie uzdolnionym. Uczeń, który posiada uzdolnienia np. matematyczne, zazwyczaj nie wykazuje innych uzdolnień, np. językowych czy plastycznych, co z reguły znajduje odzwierciedlenie w zróżnicowanych wynikach szkolnych. Uczeń uzdolniony osiąga bardzo dobre wyniki tylko w określonych przedmiotach, np. ścisłych i ma zazwyczaj "problemy" z przedmiotami humanistycznymi. Zanim skoncentrujemy się na definicji talentu, warto zaznaczyć, że nie każda osoba uzdolniona może mieć talent, ale **każda osoba z talentem musi być uzdolniona specjalnie.** Pojęcie talent należałoby więc umiejscowić hierarchicznie wyżej niż uzdolnienie. Nasuwa się w tym miejscu istotne pytanie: Jak rozpoznać talent? Z jednej strony odpowiedź wydaje się prosta, ponieważ **talent przejawia się w tych efektach działalności człowieka, które są twórcze. Aby dzieło można było określić terminem "twórcze", musi ono spełniać pewne kryteria. Według kryteriów najbardziej ogólnych, dzieło twórcze konstituuje kompilacja takich cech, jak: nowość, oryginalność, społeczna użyteczność i generatywność.**

W psychologii pojawiły się próby ustalenia **warunków mających duże znaczenie w kształtowaniu talentu.** Wymienia się interakcję takich czynników, jak: **wysoki poziom uzdolnień specjalnych, iloraz inteligencji powyżej przeciętnej, wysoki poziom uzdolnień twórczych, odpowiednia struktura osobowości zabezpieczająca efektywność działania często wbrew przeciwnościom, aktywność własna, środowisko społeczne sprzyjające rozwojowi uzdolnień oraz czynnik losowy (trochę szczęścia - znaleźć się we właściwym miejscu i czasie).** Nie można więc o człowieku, który doskonale odtwarza (śpiewa) utwory powiedzieć, że ma talent, jest on bowiem uzdolniony odtwórczo. Ale jeśli sam skomponowałby piosenkę i bardzo dobrze ją wykonał, to wówczas można o nim powiedzieć, że ma talent. **Zasadniczo więc pojęcie talent odnosi się do ludzi, którzy mają określony dorobek twórczy. Kim jest geniusz? To pojęcie jest zarezerwowane dla człowieka, którego dzieło okazało się przełomowe dla dalszego rozwoju i postępu cywilizacyjnego – w nauce, technice, kulturze, życiu społecznym.** Genuszem np. w fizyce okazał się Einstein, w medycynie – Pasteur, w astronomii – Kopernik itd. Współcześnie prace i odkrycia takich ludzi honoruje się nagrodą Nobla.

Uzdolnienia specjalne. Ludzie nie rodzą się jednakowi – różnią się wzrostem, budową oraz układem nerwowym. **Różnice w funkcjonowaniu układu nerwowego są podstawą rozwoju uzdolnień specjalnych i określa się je mianem zadatków wrodzonych uzdolnień.** Uzdolnienie jest wynikiem zbioru zdolności ogólnych i specjalnych; aby rozwinęły się np. uzdolnienia matematyczne, człowiek musi mieć kilka, a nawet kilkanaście zadatków wrodzonych. Podkreślając znaczenie czynników wrodzonych, warto przy okazji wspomnieć o roli dziedziczenia zdolności i uzdolnień specjalnych. W większości wypadków wysoko uzdolnieni oboje rodzice (np. matematycznie) będą mieli, z dużym prawdopodobieństwem, wysoko uzdolnione matematycznie dziecko. Zaskakującym zjawiskiem jest tendencja do zanikania wysokich zdolności w którymś pokoleniu. Z kolei zróżnicowany poziom uzdolnień rodziców – jedno z rodziców nie posiada uzdolnień, a drugie posiada, lub np. matka posiada je na niskim poziomie, a ojciec na wysokim – stwarza szanse odziedziczenia przez dziecko uzdolnień, ale już na niższym poziomie. Pomimo tego, prawdopodobieństwo, iż kolejny potomek będzie uzdolniony, jest duże. Można wobec powyższego stwierdzić, że przeciętne uzdolnienia są przekazywane z pokolenia na pokolenie dłużej, zaś trwałość wysokich uzdolnień w każdym następnym pokoleniu jest coraz mniejsza

*Problematyka genezy uzdolnień jest jednak kwestią skomplikowaną, ponieważ wrodzone zadatki wpływają na rozwój uzdolnień, ale ich nie wyznaczają. **Uzdolnienia precyzują się dopiero w wyniku indywidualnego rozwoju i pracy człowieka.** Człowiek uzdolniony matematycznie nie zostanie wybitnym matematykiem tylko dzięki swoim wewnętrznym predyspozycjom, jeśli ich nie odkryje i nie będzie rozwijał, osoba obdarzona dobrym słuchem muzycznym (zdolność specjalna) nie rozwinie swych uzdolnień muzycznych bez innych zdolności specjalnych oraz ćwiczeń. Z kolei dziecko, które nie posiada wrodzonych zadatków muzycznych, nie rozwinie swych uzdolnień muzycznych, pomimo że zgodnie z wolą rodziców uczy się gry na instrumencie i interesuje muzyką. **Czynniki zewnętrzne zawsze działają poprzez zadatki wewnętrzne i we wzajemnej interakcji. Po jednej stronie zależności jest człowiek (jego zdolności ogólne, uzdolnienia specjalne, uzdolnienia twórcze i osobowość), a po drugiej zewnętrzne wpływy środowiskowe (w tym rodzina, grupy rówieśnicze, szkoła), od których zależy wykrycie, aktywizowanie i rozwój uzdolnień.***

Opracowano na podstawie:

<https://www.npseo.pl/data/documents/3/238/238.pdf>

7 rodzajów inteligencji

<https://www.youtube.com/watch?v=421LuP7j04Q>

O zdolnościach/uzdolnienia/talentach

<http://spacerdokariery.pl/2018/01/17/rodzaje-talentow/>

<https://stacja7.pl/lednica-2000/34-talenty-sa-mocne-strony/>